

פתרון הבחינה

בתנ"ך

חורף תשפ"ו, 2026, שאלון: 1261

מוגש ע"י דליה שטיפמן, מורה לתנ"ך של בית הספר "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון לשאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

פרק ראשון – בראשית (48 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 1-3 (לכל שאלה -24 נקודות)
בכל אחת מהשאלות שנבחרו יש לענות על כל הסעיפים (לכל סעיף - 8 נקודות)

שאלה 1

סעיף א'

- (1) דרישת שרה מאברהם: שיגרש את הגר ואת בנה ישמעאל. הנימוק לדרישתה: היא אינה רוצה שישמעאל יחלוק עם יצחק את ירושתו של אברהם.
- (2) ה' אומר לאברהם לשמוע בקולה של שרה, כי יצחק יהיה יורשו של אברהם, בו יתגשמו ההבטחות שנתן ה' לאברהם, וכדי להוסיף ולהרגיעו, אף הבטיח לו שגם ישמעאל ייצא עם גדול, כי גם הוא מזרעו של אברהם (כלומר, ה' ידאג גם לישמעאל).

סעיף ב'

- (1) המצוקה של הגר וישמעאל: לאחר גירושם מבית אברהם רק עם לחם ומעט מים, השניים הלכו לאיבוד במדבר באר שבע ובנוסף לכך נגמרו להם המים. שניהם תועים במדבר, ללא מים, והגר משוכנעת שישמעאל עלול למות. ביטוי לחמלת ה' על אחת מן הדמויות:
- כלפי הגר – מלאך ה' נגלה אל הגר הבוכייה והמודאגת ומרגיע אותה. המלאך מבטיח לה שאין סיבה לפחד שלה, ישמעאל לא ימות, אלא ההיפך עוד ייצא ממנו עם גדול. לביסוס: "ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר מה לך הגר אל תראי..."

כי לגוי גדול אשימנו". אז : ה' גורם להגר לפקוח את עיניה וכך היא מסוגלת לראות את באר המים הנמצאת בקרבתה ולהשקות את ישמעאל. לביסוס : "ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים... ותשק את הנער".

- כלפי ישמעאל – מלאך ה' מודיע להגר שה' שומע את ישמעאל באשר הוא נמצא, כלומר ישמעאל זוכה להשגחה אלוהית. לביסוס : "... כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם".

(2) על פי המדרש, הביקורת של מלאכי השרת כלפי ה' היא : כיצד ייתכן שהאלוהים דואג לישמעאל הצמא לבאר מים כדי להחיותו והרי בעתיד לבוא צאצאיו של ישמעאל ימיתו מבני ישראל (עמו של האלוהים)? במילים אחרות : למה ה' דואג למי שעתיד להיות אויב לישראל?

תשובתו של ה' מלמדת שהוא מנהיג את העולם על פי יסודות הצדק, ה' שופט את בני האדם על פי מעשיהם בזמן הנתון ולא על פי מה שהם עתידים לעשות. לכן, במדרש, ה' שואל את מלאכי השרת, האם באותו הזמן ישמעאל נחשב לצדיק או רשע, מאחר וענו : צדיק, השיב להם האל שאם כך עדיין אין סיבה להענישו, כי לא עשה כל רע.

סעיף ג'

(1) המענה של אברהם לאבימלך מלמד כי אברהם הגן על זכויותיו בברית זו, בדברי התשובה שלו לאבימלך, הוא מוכיח אותו על הבאר שעבדיו גזלו מאברהם, באר מים שאברהם ואנשיו חפרו אותה. כלומר, אברהם אינו מוותר על זכויותיו על הבאר, במסגרת הברית שלו עם אבימלך. לביסוס : "והוכח אברהם את אבימלך על אדות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך".

(2) התמיהה שהעלה אבימלך לפני אברהם : במסגרת הברית בין השניים, אברהם העניק לאבימלך מתנות, צאן ובקר, אך הניח שבע כבשים בנפרד, דבר שהעלה תמיהה אצל אבימלך, מה הסיבה להפרדתן. לביסוס : "...מה הנה שבע הכבשות האלה אשר הצבת לבדנה?".

ההסבר של אברהם מלמד שהוא פעל מתוך דאגה לעתיד : אברהם מבחיר לאבימלך שבע הכבשים אינם חלק מהברית, אלא לשם עדות לבעלותו על באר המים. במעשה זה מוודא אברהם שהבעלות על הבאר תהיה שלו בלעדית, כך לא יוכלו לקחת אותה ממנו בעתיד. לביסוס : "... כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי חפרתי את הבאר הזאת".

שאלה 2

סעיף א'

(1) על פי פסוקים ו-י', רבקה רצתה להשיג בעבור יעקב למען עתידו, את ברכת הבכורה מיצחק (שהייתה מיועדת לעשו). לשם מימוש רצונה, רבקה מיהרה לספר ליעקב על כוונתו של יצחק לברך את עשו לפני מותו, לכן ציוותה על יעקב לעשות כדבריה ולהתייצב לפני יצחק עם המטעמים שהיא תכין ולגרום לו לחשוב שמדובר בעשו, וכך יברך את יעקב במקום את עשו. רבקה רוצה להבטיח שיעקב יהיה ממשיך דרכו של יצחק, ושב ושתגשמה ההבטחות שניתנו לאברהם ויצחק.

(2) על פי פסוקים מ"א-מ"ו, הסכנה שהייתה צפויה ליעקב, היא מידי עשו הכועס עליו שגנב את ברכתו מאביהם והוא רוצה להורגו. כדי להגן עליו מסכנה זו, רבקה הורתה ליעקב לברוח אל לבן אחיה הנמצא בחרן ולהישאר שם עד שישכך זעמו של עשו (וישכח מהמעשה ולא ירצה עוד להורגו). לפני יצחק, תירצה רבקה את הליכתו של יעקב לחרן אל אחיה, כדי להביא כלה מבנות המשפחה (שחלילה לא יינשא לכנענית).

סעיף ב'

(1) המעשה שעשה יעקב דומה למעשה שעשתה תמר, שניהם התחזו לדמות אחרת. יעקב התחזה לעשו לפני יצחק, ותמר התחזתה לזונה לפני יהודה.

כיצד המעשה של כל דמות סייע לה להשיג את מבוקשה (על התלמיד להסביר ולבסס את דבריו) :

- יעקב התחזה לעשו, כדי להשיג את ברכת הבכורה מאביו יצחק. לביסוס : "ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני נפשך".

- תמר התחזתה לזונה, כדי להרות מיהודה שמנע ממנה ייבום על ידי שלה בנו. לביסוס : "ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה... ויבא אליה ותהר לו".

(2) המעשה שעשתה תמר נבע מרצון לעשיית צדק : לאחר מותם של ער ואונן, יהודה מנע את ייבומה של תמר על ידי בנו השלישי, דבר שהיא זכאית לו על פי חוק, ושלה אותה לבית אביה להמתין עד שיגדל שלה. אבל בחלופ הזמן, הבינה תמר, שאין בכוונתו של

יהודה לקיים את דבריו ובכך מנע ממנה ילד. לכן תמר, שהתעקשה על זכותה לייבום, התחפשה לזונה וגרמה ליהודה לשכב איתה ולהכניסה להיריון. לביסוס: "כי ראתה כי גדל שלה והיא לא ניתנה לו לאשה".

לדעתי, יעקב לא פעל ממניע זה, ההיפך הוא, יעקב נהג בחוסר צדק ורימה את אחיו ואת אביו, כדי לקבל את הברכה שנועדה לעשו. יעקב ידע שהמעשה שהוא עושה אינו ראוי ועלול להביא עליו קללה, אם ייתפס בתרמית. לביסוס: "ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק. אולי ימשני אבי והייתי בעיני כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה".
תתקבל דעה אחרת, הטוענת שגם יעקב פעל מתוך רצון לעשיית צדק.

סעיף ג'

- (1) הברכה שבירך יצחק את יעקב עדיפה מן הברכה לעשו (על התלמיד לבחור בהיבט אחד ולבסוס):
 - בהיבט הכלכלי – יצחק מברך את יעקב בשפע כלכלי מעם ה'. לביסוס: "ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש". לעומת הברכה הכלכלית לעשו, שהיא מצומצמת ואין בה אזכור של האלוהים שידאג לו לשפע. לביסוס: "... הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל".
 - בהיבט השלטוני – יצחק מעניק ליעקב את השלטון על עמים אחרים ועל אחיו. לביסוס: "יעבדוך עמים וישתחו לך לאמים הוה גביר לאחיד וישתחו לך בני אמך". לעומת הברכה לעשו, המעידה על כך שהוא הנשלט תחת אחיו, עד שימרוד בו. לביסוס: "... ואת אחיך תעבד והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך".
- (2) יצחק הבטיח לעשו כדי לעודד אותו, שלמרות שיהיה נשלט תחת אחיו, יגיע היום שהוא ימרוד בו ויסיר מעליו את עול שלטונו של אחיו והוא יהיה למושל. הצידוק המוסרי לכך, הוא מעשה המרמה של יעקב. חטא יעקב בכך שהתחזה לעשו ורימה את אביהם וכך נטל את הברכה שהיתה מיועדת לעשו. לביסוס: "ויאמר בא אחיך במרמה ויקח ברכתך", יצחק מודיע לעשו, שיעקב רימה אותו וכך לקח ממנו את ברכתו. גם רד"ק תומך בדעה זו, לביסוס מדבריו: "...ולא תעבדנו, וזה יהיה בעווננו". רד"ק אומר שבגלל שחטא יעקב במעשה המרמה, עונשו יהיה שעשו יפרוק את עול שלטונו מעליו והמצב יתהפך.

שאלה 3

סעיף א'

- (1) יחסו הנוקשה של יוסף כלפי אחיו (על התלמיד להביא שתי הוכחות לביסוס):
 - "וירא יוסף את אחיו ויכרם ויתנכר אליהם וידבר איתם קשות..." – למרות שיוסף זיהה את אחיו, הוא התייחס אליהם כאל זרים ודיבר אליהם בנוקשות.
 - "ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם" – יוסף מאשים את אחיו שבאו למצרים לשם מטרות ריגול.
 - "בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה. שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם..." – יוסף דורש מאחיו להוכיח שאינם מרגלים, בכך שיביאו לפניו את אחיהם הקטן ולשם כך אחד מהם יחזור לבדו לכנען להביאו והיתר ישארו אצלו במאסר.
 - "ויאסף אתם אל המשמר שלושת ימים" – יוסף משליך את אחיו לכלא למשך שלושה ימים.
 תיתכנה הוכחות נוספות מהפסוקים.
- (2) השינוי ביחס של יוסף כלפי אחיו, בא לידי ביטוי בדרישתו אליהם לאחר שהיו בכלא שלושה ימים. הפעם יוסף מתחשב באחיו ולכן מצווה שכל האחים מלבד אחד מהם, ישובו לכנען עם האוכל למשפחותיהם ויביאו אליו את אחיהם הקטן. הוא דואג לאחיו ומשפחותיהם לאוכל, וגם משנה את דבריו, כי אולי דאג שמא יקרה משהו רע בדרך, אם ישלח רק אחד מהם לבד.

סעיף ב'

"שקרים לבנים" בדברי האחים לאביהם (על התלמיד לציין שניים):

- האחים משמיטים מידע מאביהם, הם לא מספרים לו שיוסף הזהירם שאם הם לא ישובו עם אחיהם הקטן הם ימותו. לביסוס מדברי יוסף: "והאחים הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם ולא תמותו". ומדברי האחים ליעקב: "והביאו את אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם כי כנים אתם את אחיכם אתן לכם". כך קיוו האחים להרגיע את אביהם ולהקטין מחומרת המצב, ובזאת לשכנע אותו שיתן להם לקחת את בנימין למצרים.

- האחים מוסיפים מידע ומייפים את המציאות, הם אומרים ליעקב ששליט מצרים ייתן להם רשות לסחור בארצו אם יעשו כדבריהם. לביסוס: "... ואת הארץ תסחרו". הם קיוו בזאת לשכנע את אביהם שכדאי להם להיענות לבקשת שליט מצרים, הם ייצאו נרווחים מכך. כך יתיר להם לשוב למצרים עם בנימין.
- האחים משמיטים מידע ולא מספרים לאביהם ששליט מצרים השליך את כולם לכלא לשלושה ימים. וזאת כדי שלא להדאיג את יעקב.

סעיף ג'

- (1) ראובן מציע לאביו שהוא יהיה אחראי על בנימין ואם לא ישיב אותו, שימית את שני בניו. לביסוס: "ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאם אליך..." רש"י מכנה את ראובן "בכור שוטה", כי הצעתו אינה ראויה ואף מגוחכת. ראובן אומר לאביו שאם הוא לא ישיב אליו את בנו הקטן את בנימין, אז עונשו יהיה שימית את שני בניו, שהם למעשה נכדיו של יעקב. ראובן בזאת מציע לאבדון שלושה מצאצאי יעקב, הצעה הזויה ואינה מקובלת המעידה על חשיבה לא חכמה, אלא של "שוטה" (טיפש).
- (2) הטראומה מן העבר של יעקב המהדהדת מדבריו, היא האובדן של יוסף. יעקב מאוד חושש לחיי בנו בנימין ולכן הדבר משפיע על שיקול דעתו והוא אינו מסכים שבנימין ילך עם אחיו למצרים. יעקב חושש שמא יקרה משהו לבנימין והוא יאבד אותו כפי שאיבד את יוסף.

פרק שני – שמות (24 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מתוך השאלות 4-5 (לכל שאלה – 24 נקודות)
בכל אחת מהשאלות שנבחרו יש לענות על כל הסעיפים (לכל סעיף – 8 נקודות)

שאלה 4

סעיף א'

- (1) הוכחות המעידות כי אלוהים דורש שמערכת היחסים בינו ובין העם תהיה מבוססת על נאמנות מוחלטת כלפיו (על התלמיד להביא שתי הוכחות מפסוקים שונים):
 - "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" – ה' דורש את נאמנותו הבלעדית של העם כלפיו, שלא יהיה להם אל אחר במקומו או בנוסף לו.
 - "לא תעשה לך פסל וכל תמונה..." – ה' אוסר על העם ליצור תמונות או פסלים לסגוד להם (העלולים להוות תחליף לאל)
 - "לא תשתחוה להם ולא תעבדם" – ה' אוסר על העם לעבוד אלים אחרים, אלא רק אותו.
- (2) על התלמיד להסביר את האיסור בפסוק ז' לפי אחד מן הפירושים למילה "לשוא":
 - "לשוא" – במובן של שקר: ה' אוסר להשתמש בשם ה' לאמירת דברי שקר, ה' לא יסלח לאיש המשתמש בשמו לדברים שקריים.
 - "לשוא" – במובן של חינוך: ה' אוסר לשאת/ לומר את שמו לחינם, לדברי סרק ולא קודש, כי יש בזה מן הזילות של שם ה'.

סעיף ב'

- (1) עיקרון "מידה כנגד מידה" בתיאור הגמול בפסוק י"ב:

אדם שיכבד את אביו ואת אמו, שהעניקו לו חיים, יזכה לגמול של אריכות ימים, לחיים ארוכים. לביסוס: "כבד את אביך ואת אמך – למען יאריךוך ימך". אן: אדם שיכבד את אביו ואת אמו, ידאג להם לחיים טובים עלי אדמות, יזכה לגמול מעם ה', להמשיך ולחיות טוב על האדמה שהעניק לבני ישראל. לביסוס: "כבד את אביך ואת אמך – למען יאריךוך ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך".

(2) דיבר נוסף הקשור במשפחה + הסבר על תרומתו לחיים המשפחתיים:

- "לא תנאף" – האיסור לשכב עם אשת איש. לשמור על חיי המשפחה ולמנוע בגידות בין בני הזוג. יש בכך לשמור על קדושת התא המשפחתי.

סעיף ג'

- (1) על פי קאסוטו, התפיסה החדשה בנוגע למעמדן של המצוות שבין אדם לחברו, היא מעצם הכנסתן לברית שבין האדם לה'. הכללתן של מצוות בין אדם לחברו, בברית האלוהית, מעלה בכך את חשיבותן של אותן המצוות ומעידה על כך שהן חשובות באותה המידה של מצוות שבין האדם לה'. הוא מבסס את דבריו על כך, שאותם האיסורים העוסקים בין אדם לחברו, היו מקובלים וידועים בקרב עמי המזרח, אך זו הפעם הראשונה בה נכללו המצוות במסגרת הברית שבין האדם לה'.
- (2) לפי התפיסה החדשה שעליה דיבר קאסוטו, הציווי "לא תרצח" מתפרש כמעשה של חטא בין האדם לה'. האיסור לרצוח וליטול חיי אדם הוא למעשה חוק מעם ה' והוא חשוב כמו החוקים הדתיים, שבין אדם לה'. חיי האדם הם קדושים וחובה לשמור עליהם.

שאלה 5

סעיף א'

הבטחות ה' למשה לאחר חטא העגל (על התלמיד להסביר שתיים מההבטחות ולבסס על פסוקים שונים):

- ה' יעניק לעם הגנה – "ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני..." (פסוק ב') – ה' ישלח מלאך שילווה את העם בכיבוש הארץ ויגן עליהם מפני אויביהם.
- ה' יכבד את מחויבותו לאבות – "...לך עלה מזה אתה והעם אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לזרעך אתננה" (פסוק א') – ה' יקיים את ההבטחה שנתן לאבות על ירושת הארץ לצאצאיהם.
- ה' יהיה מרוחק מן העם – "כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך" (פסוק ג') – ה' מכריז שהוא עצמו לא ימשיך ללוות את העם במסעיו, הוא ירחק מן העם כדי שלא להשמידו בפעם הבאה שהעם יכעיס אותו.

סעיף ב'

- (1) הזהב הוא מוטיב חוזר בפסוקים ומדגיש את כפיות הטובה של העם כלפי ה':
- בפרק ג', בצאת בני ישראל ממצרים, ה' ציווה עליהם לשאול כלים וזהב מהמצרים ולקחת אותם וכן "לנצל" את המצרים. כלומר, בזכות ה', בני ישראל יצאו ממצרים ברכוש גדול ועם המון זהב. לביסוס: "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב... ונצלתם את מצרים".
- ואילו בפרק ל"ד, אותו זהב שלקחו בני ישראל ממצרים, בזכות ה', משמש אותם לבנייתו של עגל זהב, לנטוש את האלוהים ולנהוג בכפיות טובה ואף לייחס לעגל הזהב את כל החסדים שה' עשה איתם. לביסוס: "ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם... ויעשהו עגל מסכה ויאמרו אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך ממצרים".
- (2) בפסוקים אלה, העם מוריד מעליו את תכשיטי הזהב וגם מעל הר חורב, לאחר ששמע שה' כועס עליו ולא ימשיך ללוותו במסע. העם אבל, דבר המעיד על השינוי שחל בו מבחינה אמונית. העם מבין את גודל חטאו וטעותו מול האלוהים וחוזר בתשובה.

סעיף ג'

על פי דברי ת' אלעד-אפלבראום, הרחקת האוהל נחשבת למעשה של חסד גדול למען העם, כי למרות כעסו של האלוהים על העם והתרחקותו ממנו, הוא הותיר לבני ישראל את האפשרות לפנות אליו דרך אוהל מועד. הוכחה מן הכתובים: "...והיה כל מבקש ה' יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה". אז: למרות כעסו של ה' על העם והתרחקותו ממנו, האוהל איפשר לעם לראות שהאלוהים עדיין איתו. לביסוס: "וראה כל העם את עמוד הענן עמד פתח האהל וקם כל העם והשתחוּ איש פתח אהליו".

פרק שלישי – נושאי הבחירה (16 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מתוך השאלות 6-10 (לכל שאלה - 16 נקודות).
בכל אחת מהשאלות שנבחרו יש לענות על סעיף א – חובה ועל אחד מהסעיפים ב-ג (לכל סעיף - 8 נקודות).

שיבת ציון

שאלה 6

סעיף א'

- (1) העם התלונן על מצבו הכלכלי הקשה הנובע מחוסר צדק של עשירי העם העושקים את העניים (על התלמיד להסביר את דבריו באמצעות שתי דוגמאות מהכתוב):
 - "ויש אשר אמרים בנינו ובנתינו אנחנו רבים ונקחה דגן ונאכלה ונחיה" – העם מתלונן שנאלץ לתת את ילדיו כעירבון תמורת דגן.
 - "ויש אמרים שדתינו וכרמינו ובתינו אנחנו ערבים ונקחה דגן ברעב" – עניי העם נאלצו לתת את שדותיהם וכרמיהם כעירבון בעבור דגן, בתקופת הרעב.
 - "ויש אשר אמרים לוינו כסף למדת המלך שדתינו וכרמינו" – נאלצו ללוות כסף כדי לשלם מיסים למלך, ולתת כעירבון להלוואה את שדותיהם וכרמיהם.
 - "ויעתה כבשר אחינו בשרנו כבניהם בנינו והנה אנחנו כבשים את בנינו ואת בנתינו לעבדים ויש מבנתינו נכבשות ואין לאל ידנו..." – הם נאלצו למכור את בניהם ובנותיהם לעבדות, ואין ביכולתם הכלכלית לפדות אותם.
- (2) על פי פסוק ז', הגיב נחמיה בחריפות לאחר ששמע את תלונות העם, כי האשמים במצב העם הם נכבדיה ועשיריה, האליטה של העם עושקת אותו, הם הפוגעים באחיהם העניים.

סעיף ב'

- (1) על פי פסוקים ח'-י', נחמיה דורש מעשירי ירושלים לבטל את חובותיהם של העניים. ההיבט החיובי בדרך שלטונו של נחמיה הוא היותו דוגמה אישית לאחרים, הוא אומר לעשירי ירושלים שגם הוא ונערי יבטלו את החובות שהעניים חייבים להם. לביסוס:
 "וגם אני ונערי נשים בהם כסף ודגן נעזבה נא את המשא הזה".
- (2) כדי להבטיח שהעשירים ייענו לדרישתו, נחמיה משביע אותם לפני הכהנים וגם עושה מעשה סמלי המבטא קללה למי שיפר את השבועה. לביסוס: "ואקרא את הכהנים ואשביעם לעשות כדבר הזה וגם חצני נערת ונאמרתי ככה ינער האלהים את כל האיש אשר לא יקים את הדבר הזה..." לדעתי, נחמיה בחר דווקא בדרך זו, כדי שהעשירים יבינו שהבטחתם אינה ניתנת להפרה ומי שיפר אותה תבוא עליו קללה מה'.

סעיף ג'

ההבדל בין התנהגותו של נחמיה כאשר היה בתפקיד הפחה ובין התנהגותם של הפחות הראשונים שהיו לפניו:
 נחמיה מדגיש שהוא לא נהג כמו קודמיו שחיו חיי מותרות על חשבון העם, הוא עסק במלאכה למען העם בחיזוק חומות העיר ולא בקניית שדותיהם של עניי העם. לביסוס: "ואני לא עשיתי כן... וגם במלאכת החומה הזאת החזקתי ושדה לא קנינו..."
 נחמיה מתאר את שפע האוכל שהיה מוגש על שולחנו לאורחיו, אך מדגיש שהכל היה במימון שלו ולא של העם. לביסוס: "...ועם זה לחם הפחה לא ביקשתי..."
נחמיה נהג בדרך שונה: "מפני יראת אלהים", בגלל אמונתו ויראתו מה', וגם כי התחשב בעם שחיו קשים: "...כי כבדה העבודה על העם הזה".

נביא ונבואה

שאלה 7

סעיף א'

באמצעות השורש ה-ל-ד:

החסד שעשה העם עם אלוהיו בעבר – הוא לכתו אחרי ה', גם במדבר, גם במקום מפחיד, מתוך אמונה באל.

הביקורת של ירמיהו על העם – שהוא הולך אחרי אלוהים אחרים ונוטש את אלוהיו.

סעיף ב'

(1) במטאפורה של המים באה לידי ביטוי הענה של ורשבסקי בנוגע לפתרונות הכוזבים והשטחיים שבחר העם (על התלמיד להסביר ולבסס זאת על פי אחד מן הפסוקים):

- בפסוק י"ג – ה' מדומה למקור מים חיים, למעיין נובע, הניתן לעם. אבל העם בוחר לעזוב אותו כדי לחצוב בורות מים נשברים, שאינם מצליחם להכיל את המים בתוכם, אלו הם האלים האחרים שהעם מעדיף ללכת אחריהם.
- לביסוס: "...אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים".
- בפסוק י"ח – הנביא מוכיח את העם שבחר ללכת בדרך מצרים ואשור ולשתות מהמים של הנהרות שלהם. נהרות מצרים ואשור הם מטאפורה לעבודת האלילים שהעם בחר בה על פני עבודת ה'. העם הסתמך על עזרתם חסרת התועלת של עמים זרים במקום על עזרתו המובטחת של ה'. לביסוס: "ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר".

(2) הסכנה הצפויה לעם בעקבות אימוץ התרבות של עמים אחרים היא הפורענות שתבוא עליו, האויב יבוא על העם ויגבר עליו, אנשי העם ילקחו כשלל, שבויים לעבדות, אדמתם תיכבש ותחרב. כל זאת, עונש על עזיבת את ה' והליכה אחרי אלים אחרים. לביסוס: "העבד ישראל אם יליד בית הוא מדוע היה לבז?" – בני העם ילקחו כשלל לעבדות. אן: "עליו ישאגו כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמה עריו נצתו מבלי ישב" – האויב יתנפל על העם כאריה שואג ויחריב את הארץ.

סעיף ג'

(1) ירמיהו מוכיח את העם על התנהגותו הצבועה (על התלמיד להסביר זאת על פי כל אחד מן המקורות):

- ירמיה פרק ב' – הנביא מוכיח את העם על כך שפנה לעבודת אלילים, אבל בעת צרה הוא פונה אל האלוהים בבקשה שיושיע אותו, כי הרי ברור לו שאין ביכולתם של האלילים לסייע לו.
- פרק ז' – העם נוהג בצביעות, הוא חוטא: רוצח, נואף, עובד אלילים ואחר כך עולה לבית המקדש להקריב קורבנות לה', מתוך הנחה שישלח לו.

(2) אפשר לטעון כי דברי התוכחה של ירמיהו לעם בפרק ז' קשים יותר מדברי התוכחה שלו אליהם בפרק ב':

בפרק ב' הנביא מאשים את העם בעבודת אלילים, אבל בפרק ז' הוא מאשים אותו לא רק בעבודת אלילים אלא גם בחטאים מוסריים קשים, כמו: גניבה, רצח וניאוף. והעם משוכנע שבאמצעות קורבנות לה', ה' יסלח להם על מעשיהם הנוראיים. לביסוס: "הגנב רצח ונאף והשבע לשקר וקטר לבעל... ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו...".

חוק וחברה

שאלה 8

סעיף א'

(1) העם היוצא למלחמה פוחד נוכח האויב שמולו שהוא רב ממנו במספר ובכוח צבאי, מרכבות וסוסים. לעומת בני ישראל הנמצאים במיעוט מספרי וביכולת צבאית מצומצמת. המענה של הכהן עשוי להפיג פחד זה, כי הוא מבטיח לעם שה' איתם להושיע אותם, לכן אל להם לדאוג לנוכח אי שיוויון בין הכוחות (לבני ישראל יש את האלוהים שכוחו עצום).

(2) החשש של המחוקק בנוגע להתנהגות העם בזמן המלחמה, הוא מהרס והשחתה של הסביבה בה נמצאים הלוחמים. המחוקק חושש שבמהלך מצור ממושך על עיר, הלוחמים יכרתו וישחיתו את העצים שבסביבתם (אם משעמום או תסכול). הפתרון שהוא מציע: הלוחמים יהיו רשאים לכרות עצים שאינם מניבים פרי לשם שימוש במהלך המצור. ואוסר לחלוטין על כריתתם של עצים פרי, היכולים לסייע ללוחמים למאכל במשך המצור הממושך.

סעיף ב'

(1) החזרה על הביטוי "איש אחר" מדגישה את השאיפה לצדק חברתי בזמן מלחמה: "צדק חברתי" מבטא רעיון של שותפות בחברה ושיוויון בנטל וזכויות, החזרה על הביטוי "איש אחר" מעידה על חוסר שיוויון מאחר וקיים החשש שאחד ימות במלחמה ו"אחר"

יתפוס את מקומו או יזכה במה שהיה מיועד לו. לכן בפסוקים אלה מותרים פטורים מסויימים מלצאת למלחמה, כדי לאפשר שיויון זכויות לכולם. שכולם יזכו להגשים את חנוכת ביתם, אכילת פירותיהם ונישואין, ולא ש"איש אחר" יתפוס את מקומם. לדעתי במקרה המוצג בפסוק ח', לא בא לידי ביטוי צדק חברתי. בפסוק זה ניתן פטור מיציאה למלחמה לאיש שמפחד, אין בזה שיויון בנטל וההתייחסות לאנשים אינה שווה. יש מי שמפחד ולא יביע זאת ועם זאת יצא לקרב, בעוד שאחרים ישובו לביתם. לביסוס: "... מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו".

תתקבל דעה אחרת שתראה בפסוק ביטוי לצדק חברתי.

סעיף ג'

- (1) לדבריהם של שמחון ומגידוב, קיימת סתירה פנימית בחוק מאחר והוא מניח הנחה על פיה העם מתקרב אל עיר כדי להילחם בה, אך יוצא נגד אותה ההנחה, בכך שהוא מצווה לקרוא אליה לשלום, להציע לה להיכנע. באים להילחם או להציע שלום? לביסוס: "כי תקרב אל עיר להילחם עליה וקראת אליה לשלום".
 - (2) היחס ההדרגתי כלפי העיר שנגדה יוצאים להילחם, נקבע על פי תגובתם של אנשי העיר. ככל שתגובת אנשי העיר תהיה חיובית כלפי הבאים להילחם בה, כך היחס אליהם יהיה. וככל שיסרבו להצעות הניתנות להם, היחס כלפיהם ילך ויחמיר. לביסוס: "והיה אם שלום תענד לך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך" – אם העיר שיוצאים נגדה להילחם, תיענה להצעת הכניעה ותפתח את שעריה, אז תושבי העיר יישארו בחיים ויהיו למשועבדים משלמי מס.
- "ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה... והכית את כל זכורה לפי חרב... וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבז לך" – אם העיר תסרב לכניעה, אז נלחמים בה והורגים בה את כל הזכרים, וכל היתר שלל לעם.

מזמורי תהילים

שאלה 9

סעיף א'

- (1) דוגמה מהפסוקים בה מתוארת שליטתו של ה' בכוחות הטבע:
 - "נוטה שמים כיריעה" – ה' פרש את השמים כאילו פרש יריעת בד.
 - "השם עבים רכובו" – ה' רוכב על גבי העננים
 - "המהלך על כנפי רוח" – ה' שולט ברוחקיימות דוגמאות נוספות בפסוקים.
- (2) על פי פסוק ה', ה' הבטיח את שלום הארץ בכך שבנה לה יסודות חזקים, כדי שלא תתמוטט לעולם. שאיפת המשורר בפסוק ל"ה תורמת להשגת השלום, כי הוא מבקש שלא יהיו עוד חטאים ורשעים בעולם. אם לא יהיה עוד רוע בעולם, בני האדם יוכלו לחיות בשלום זה עם זה.

סעיף ב'

- (1) הדאגה לשלום הברואים באה לידי ביטוי באמצעות הסדר והחוקיות שבטבע: שעות הלילה משמשות את הטורפים היוצאים לחפש טרף, ועם בוקר הם שבים למאורותיהם. בשעות הבוקר, האדם יוצא לעבודתו עד לשעות הערב. כך נוצרת הפרדה בין חיות הטרף לבני האדם, ובני האדם מוגנים.
- (2) תיאור הים והלווייתן במזמור נועד להיאבק במיתוס הכנעני: הים הגדול מתואר כיצירה של האלוהים והלווייתן נברא לשם משחק לה'. המזמור מגמד את הים והלווייתן אל מול האלוהים ומתאר אותם כברואיו, חסרי כוחות למול ה', בניגוד למיתוס הכנעני בו לים וללווייתן יש כוחות חזקים והם נלחמים בה'. לביסוס: "מלאה הארץ קנינך. זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר חיות קטנות כגדולות..." או: "לוייתן זה יצרת לשחק בו".

סעיף ג'

- (1) השורש החוזר בפסוקים הוא ש-ב-ע. הוא מלמד על יחס של דאגה של ה' לברואיו. ה' דואג שכל ברואיו ישבעו. לביסוס (על התלמיד לבסס על שניים מהפסוקים):
 - "... מפרי מעשיך תשבע ארץ" – כל הארץ שבעה ממעשה הבריה של ה'.
 - "ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע" – ה' דואג לשובע, לרוויה של הצומח.
 - "תתן להם ילקטון תפתח ידך ישבעון טוב" – ה' הוא הדואג לשפע/ לשובע של האדם.

- (2) לדעתי, היחס של אלוהים אל מה שברא בפסוקים אלה אינו דומה ליחס שהוצג בסעיף הקודם :
בפסוק כ"ט האדם מפחד מה', הוא הנוטל את חייו, לביסוס : "תסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון".
בפסוק ל"ב מתוארים אסונות הטבע שה' מביא על העולם (רעידת אדמה, התפרצות הר געש), באמצעות מבט או נגיעה. לביסוס :
"המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו".

ספרות החכמה – הרהורים על החיים

שאלה 10

סעיף א'

- (1) סיבות לעושרו הרב של קהלת על פי פסוקים ד"ט' (על התלמיד להסביר שתי סיבות ולבסס) :
- "אף חכמתי עמדה לי" – באמצעות חוכמתו הרבה הוא הצליח להתעשר.
- "הגדלתי מעשי בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים..." – באמצעות חוש עסקי הוא הצליח להגדיל את עושרו.
(2) על פי פסוק י"א קהלת מתוסכל למרות עושרו הרב, כי אין כל יתרון/ תועלת בכל העושר. כל עושרו הרב הוא הבל/ זמני שקרי, הוא אינו מעניק אושר.

סעיף ב'

- (1) המסקנה האופטימית של קהלת בנוגע ליתרון החוכמה בחיי האדם : "וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך". לחוכמה יש יתרון/ תועלת, החכם יודע לקראת מה הוא הולך, מתכנן צעדיו, בעוד שהכסיל הולך בחושך, אינו יודע את דרכו.
המסקנה הפסימית של קהלת בנוגע ליתרון החוכמה בחיי האדם : "ואמרתי אני בלבי כמקרה הכסיל גם יקרני ולמה חכמתי" אן : "כי אין זכרון לחכם עם הכסיל לעולם בשכבר הימים הכל נשכח..." לחוכמה אין כל יתרון כי סופו של החכם זהה לסופו של הכסיל, שניהם מתים ונשכחים בחלוף הזמן.
(2) בפסוק י"ז, קהלת מציג את החיים כרעים ולא הוגנים, כל הנעשה עלי אדמות מוצג כהבל, כזמני, לשווא. בדברים אלה, קהלת כופר בבריאה האלוהית ומציג אותה כדבר רע, לכן חז"ל העלו ספקות בנוגע לקדושתו של הספר.

סעיף ג'

- (1) הפסימיות של א' בן ארי בשירו, נובעת משיברון לב, מאהבה כואבת. לביסוס : "הלב שלי נשבר מאחת שכל כך אהבתי..."
הפסימיות של קהלת בפסוקים כ"ב-כ"ו, נובעת מהשרירותיות של ה' בניהולו את העולם. לתפיסתו של קהלת, ה' מחליט מי יהנה מעמלו ומי לא, לפי החלטה שרירותית, של מי טוב בעיניו. לביסוס : "גם זה ראיתי כי מיד האלהים היא".
(2) הנחמה בכל אחד מן הקטעים :
- בשירו של ארי, נחמתו היא שהכאב חולף עם הזמן והוא יתגבר על שברון הלב. לביסוס : "בסוף הכל חולף..."
- אצל קהלת, הנחמה היא בהנאות החיים הפשוטות, אוכל ושתייה. לביסוס : "אין טוב באדם שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב בעמלו".

פרק רביעי – קטע להבנה ולניתוח (12 נקודות)

הנבחרים נדרשו לענות על שאלה 11

יש לענות על סעיף א' (חובה) (7 נקודות), ועל אחד מהסעיפים ב- ד (לכל סעיף 5 נקודות).

שאלה 11

סעיף א'

- (1) שבטי ישראל ביקשו מרחבם שיקל עליהם מהמיסים שאביו שלמה הטיל עליהם, כדי שיקבלו עליהם את מלכותו.

(2) תגובת רחבעם על הבקשה של שבטי ישראל מלמדת על היותו מלך שקול ומתון, הוא אינו ממחר לתת תשובה לעם, אלא מבקש שלושה ימים כדי לחשוב על בקשתם. לביסוס: "ויאמר אליהם לכו עד שלשה ימים ושובו אלי..."

סעיף ב'

על התלמיד לבחור באחת העצות שקיבל רחבעם ולהסביר מה התועלת שהיה יכול להפיק ממנה ומהי הסכנה הטמונה בה למלכותו (להסביר ולבסס):

עצת הזקנים – הזקנים ייעצו לרחבעם להיענות לבקשת העם. התועלת שהיה יכול להפיק מעצה זו, היא נאמנותם של העם כלפיו ורכישת ליבם. הסכנה הטמונה בה למלכותו, שהעם עלול לראות בו מלך חלש שאינו יכול לסרב לבקשותיהם והוא עלול לאבד את מלכותו. אז: שנאמנותו של העם תהיה זמנית ותלויה בהסכמות המלך לבקשותיו. לביסוס: "אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים והיו לך עבדים כל הימים".

עצת הילדים – הילדים ייעצו לרחבעם לסרב לבקשת העם ואף להגדיל את המיסים המוטלים עליו. התועלת מעצה זו, שיש בה הפגנת כוח של המלך החדש, להוכיח לנתיניו את כוחו כמלך. הסכנה הטמונה בעצה זו, שהעם ימרוד ברחבעם וידיח אותו ממלכותו, בגלל סירובו לבקשתם. לביסוס: "...ועתה אבי העמים עליכם על כבד ואני אוסיף על עלכם..."

סעיף ג'

הסיבתיות הכפולה בתיאור פילוג הממלכה:

הסיבה האנושית – בחירתו של רחבעם בעצת הילדים הכוחנית והילדותית הביאה למרד של העם בו ולפילוג הממלכה. לביסוס: "וירא כל ישראל כי לא שמע המלך אלהם וישבו העם את המלך דבר לאמר מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי..."

הסיבה האלוהית – פילוג הממלכה הוא התגשמות החלטתו של ה', עונש על חטאי שלמה. לביסוס: "...הנני קרע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרת השבטים".

אז: שתי הסיבות משתלבות יחד: "ולא שמע המלך אל העם כי היתה סבה מעם ה' למען הקים את דברו אשר דבר ביד אחי השילני", כלומר רחבעם בחר בעצת הילדים השגויה כדי שתתגשם הנבואה על החלטת ה' לפילוג הממלכה (עונש על חטאי שלמה).

סעיף ד'

(1) שבטי ישראל לא הסכימו לקבל עליהם את שלטונו של רחבעם (על התלמיד להביא הוכחה אחת ולהסבירה):

- "...מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי לאהליך ישראל..." – שבטי ישראל מכריזים שאינם מקבלים עליהם את מלכות בית דוד, את שלטון רחבעם עליהם.
- "ובני ישראל הישבים בערי יהודה וימלך עליהם רחבעם" – שבטי ישראל לא מכירים בשלטונו של רחבעם ומלכותו מצטמצמת רק על יהודה.

(2) על פי פסוק י"ח, טעות אחת בשיקול הדעת של רחבעם בתגובתו על מרד שבטי ישראל:

- למרות הכרזתם של שבטי ישראל שהם לא מקבלים עליהם את מלכותו של רחבעם, הוא התעקש להגיע אליהם עם האחראי על גביית המיסים ובקושי הצליח להימלט משם בחיים. לביסוס: "... וירגמו כל ישראל בו אבן וימת והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים"
- אז: למרות ששבטי ישראל הבהירו שאינם מרוצים מתגובתו של רחבעם לבקשתם ומרדו בו, הוא העז לשלוח אליהם את אדרם האחראי על המס, לגבות מהם מיסים. סופו של דבר שרגמו אותו למוות. לביסוס: "וישלח המלך רחבעם את אדרם אשר על המס וירגמו כל ישראל בו אבן וימת".